

6. Швець А. Жінка з хистом Аріадни : Життєвий світ Наталії Кобринської в генераційному, світоглядному і творчому вимірах : монографія. Львів, 2018. 752 с.

Кльоц Вікторія – студентка 3 курсу Факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: проблеми емансипації жінки та феміністичних рухів в українській літературі.

Науковий керівник – старший викладач кафедри української літератури Пойда О.А.

Анна Ворона

ФІЛОСОФСЬКА КОНЦЕПЦІЯ ЗБІРКИ ІВАНА ФРАНКА «ЗІВ'ЯЛЕ ЛИСТЯ»

З-поміж художніх творів, написаних І. Франком є чимало таких, що претендують на універсальність. Дослідник Б. Тихолоз вважає, що збірка «Зів'яле листя» (1896) належить до визнаних шедеврів поетичної творчості І. Франка [2, с. 11-12].

Традиційною є думка, що «Зів'яле листя» – найперше книга любовно-еротичної лірики. Отже, «книга з виразною емоційною доміантою, феномен чистої поезії» [2, с. 12-13]. Однак, це не лише вірші, обумовлені почуттями, а й поезія інтелектуальної думки, що й є достатньою підставою аналізувати твори в контексті філософської лірики. Підзаголовок «лірична драма» спонукає до роздумів: чому любовні переживання чи мотиви ліричний герой називає драмою? Тут позначилися особливості психотипу І. Франка як поета-мислителя, який навіть найінтимніші переживання піддавав розумовій аналітиці, пропускав їх «крізь суворий фільтр... інтелекту», осмислював творчо-психологічну своєрідність кожного художнього та наукового задуму.

Основним предметом зображення в «Зів'ялому листі» є тема кохання, отже, тема емоційна за своєю природою, складається враження, що в художній структурі книги поетичні рефлексії домінують над виливами почуття. Ліричний суб'єкт не тільки переживає, скільки осмислює переживання, розмірковує, навіть медитує над власними почуттями, що їх породили, намагається виявити загальні властивості буття. Його рефлексії стосуються власного внутрішнього світу, індивідуально-психологічних процесів, але не уникає і ширшого погляду на людське існування в масштабі універсально-світоглядної проблематики, часто схиляючись до філософських узагальнень на основі особистого досвіду [2, с. 16-17].

Поруч із інтимно-психологічним сюжетом у ліричній драмі розгортається глибокий філософсько-інтелектуальний сюжет – перебіг міркувань над вічними проблемами людського буття-у-світі, зміна його світоставлення, філософських поглядів на життя і смерть, кохання і зраду. **Актуальність** статті полягає в тому, щоб проаналізувати збірку з точки зору характеру філософської проблематики.

Філософічність «Зів'ялого листа» – структурована у художній тканині збірки. Філософських поезій у книзі не так багато. Серед них – твори з буддійськими мотивами, звільнення від страждань, зречення земних насолод, розчинення людської душі в абсолюті, релігійно-філософськими категоріями майї, сансари, нірвани («Що щастя? Се ж ілюзія...»), «Поклін тобі, Буддо!»), фаустівським мотивом угоди з чортом заради досягнення злуки з коханою хоча б на мить («І він явивсь мені...»), ідеями матеріалістичного та атеїстичного скептицизму, до яких приходить ліричний герой («Душа безсмертна!...»), апокрифічним тлумаченням морального сенсу самогубства та права людини на такий вчинок («Самовбійство – се трусіть...»). Філософський сенс ліричної драми не вичерпується цими творами. Він більший за зміст окремих текстів і прочитується на рівні збірки як естетичної системи

– метатексту (при всій «мозаїчності») жанрової структури книги, її ідейно-художній одноцільність для читача безсумнівна. Дослідник Б. Тихолоз вважає, що «лірична драма сприймається як своєрідний філософський роман із наскрізними героями і мотивами, сюжетними лініями та проблематикою, чи не кожен з епізодів й образів якого має власне філософський еквівалент» [2, с. 17-18].

Композиційно збірка складається з трьох жмутків. Міра філософічності кожного з них є неоднакова. Перший та другий концентрують у собі філософську проблематику здебільшого в підтексті та символіці. У третьому філософічність артикулюється виразніше, до прямого логізованого формулювання космогонічних та онтологічних теорій у поезії «Душа безсмертна! Жить віковічно їй!». У «Зів'ялому листі» мотив кохання переходить у філософський, безпосереднє переживання скристалізується в образ ідеї, що сягає основоположних питань буття», – зауважує М. Ільницький [1, с. 5].

«Зів'яле листя» найкраще надається до опису й інтерпретації в категоріях екзистенційної філософії та психоаналізу. Головні постулати: щастя – сон, ілюзія; любов – теж сон, омана, химерна мрія; життя – страждання, біль, тривога, буття-до-смерті; смерть – єдина реальність та звільнення від страждань. Це кризове світобачення екзистенційного типу, що послуговується буддійськими доктринами майї, сансари й нірвани та вкорінене в особистих життєвих потрясіннях письменника. Загальна філософсько-естетична концепція збірки виразно екзистенційно-антропософська: проблеми соціального та національного буття, що переважають у поезії «пророцтва і бунту», тут відходять у тінь, у центрі уваги – особистісне існування (екзистенція).

Суб'єкт поетичної рефлексії – ліричний герой, на наш погляд, нетотожний авторові. Це неповторна, навіть унікальна особистість з багатим внутрішнім світом, самотня «інтровертована людина з потребою осмислювати пороги»

буттєві проблеми», асоціальний духовний індивід із виразним тяжінням до естетизації буття і власних екзистенційних станів.

Опозиція «любов-смерть» – центральний філософсько-етичний контраст «Зів'ялого листя». Тому світоглядний сенс збірки визначає буттєва взаємодія еросу й танатосу. Останні категорії, запозичені з античної міфології, де позначали богів кохання і смерті, набули філософського обґрунтування у філософії Фрейда та його послідовника Е. Фромма. Ерос і танатос – це первинні психологічні потяги, вкорінені в людській підсвідомості: інстинкт життя, любові, єднання з людьми, «синдром росту» та інстинкт смерті, ненависті, агресії, «синдром розпаду», руйнування, деструкції. Протиборство еросу й танатосу – це головний сюжетотворчий конфлікт «ліричної драми». Життя і смерть зійшлися впритул, і ліричний суб'єкт-протагоніст перебуває проміж них, відчуває напругу протистояння. Екзистенційна ситуація героя – принципово межова. Позбавлений надії на взаємну любов, він приречений на страждання й внутрішні хитання, а відтак – на смерть. Життя в любові міняється на життя без любові, рівноцінне смерті; відбувається підміна понять: любов виявляється тотожною смерті, і прагнення до взаємності з коханою перетворюється на патологічне жадання самострати; біофілія вироджується в некрофілію. Герой коливається між коханням і смертю, та зрештою обирає смерть, коли вибрати життя стає для нього неможливим.

Поняття любові осмислене у збірці як нерозділене, безнадійне кохання до фатальної жінки, зазнає низки емоційних трансформацій: любов-мрія, любов-огонь, любов-сиротина, любов-пристрасть, любов-ідеал, любов-ілюзія, любов-страждання, любов-привид, любов-вампір, любов-ненависть, любов-смерть.

Тема смерті наростає поступово, на основі розвитку мотиву за принципом контрапункту, чорне пасмо смерті зарисовується спочатку злегка, потім зникає, але знову

появляється з більшою інтенсивністю, щоб у фіналі витіснити всі інші складники збірки: «Самовбійство – се трусість // Се втека з борні» [3, с. 252]. Герой одержимий стихією танатосу, а майже кожен вірш останнього «жмутку» становить поетичну рефлексію на тему смерті.

У душі ліричного героя запановує інстинкт розпаду й смерті, який скеровується на самого суб'єкта. У філософсько-ліричному сюжеті «Зів'ялого листя» – три спроби зав'язки, з яких вдала остання, й одна – безповоротна – розв'язка. Трьом «божествам» кланявся герой «ліричної драми»: коханій, чортові і Будді, проповідникові забуття, лише з останнім вдалося йому досягнути порозуміння. Три струни торкає Франкова муза почергово: струну Ероса, струну Фауста і струну Будди.

Єдина релігія ліричного героя – релігія еросу, яка обертається на релігію танатосу, врешті – суїциду. Закоханий юнак усіма відтінками доти, доки не зневіриться остаточно. Тоді серце від любові повертається до смерті, ерос поглиблюється танатосом. На розум покладається місія – філософськи обґрунтувати цей зворот, спираючись чи то на буддійські, чи на християнські максими.

«Зів'яле листя» – екзистенційний експеримент І. Франка. Це випробування на міцність одного з можливих шляхів людського існування та його відхилення як тупикового. У філософському сенсі «лірична драма» є послідовним розгортанням до крайніх меж негативістської філософії «буття-до-смерті», проповідуваної «геніями ночі». Там, де герой «ліричної драми» закінчує самогубством, І. Франко, як і Гете, закінчує творчістю. Для нього «самогубство – акт розіграної трагедії на кону власної душі». Драму серця він естетизує, підносячи до рівня мистецького шедевра. В цьому сенсі про «ліричну драму» І. Франка можна говорити як про форму психологічної автотерапії шляхом «розігрування» інтимної драми власної душі в «особах»-ролях на сцені художнього світу театру.

Література

1. Ільницький М. Біль, обернений у слово // Дивослово. 2000. № 8. С. 2–7.
2. Тихолоз Б. Ерос versus Танатос (Філософський код «Зів'ялого листя»). Львів : видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. 89 с.
3. Франко І. Вибрані твори : В 3-х томах. Т. 1 : Поезії, поеми. 2-е видання, доповнене. Дрогобич : Коло, 2005. 824 с.

Ворона Анна – студентка 4 курсу Факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: творчість Івана Франка.

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української літератури Ткаченко В.І.

Наталія Слободянюк

ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗОТВОРЕННЯ У ДИТЯЧІЙ ПРОЗІ ІВАНА ФРАНКА

Мала проза Івана Франка особливо виділяється серед його багатогранної художньої творчості. Твори для дітей увійшли до золотого фонду української літератури. Письменник творив її таких у жанрах, як пісня, байка, казка, оповідання, новела. Дитячі оповідання займають особливе місце сере літературної спадщини письменника. Белетрист зумів майстерно проникнути у дитячу психологію, глибоко заглянути у дитячі душі і це допомогло створити неповторні образи дітей сільської бідноти. Саме вони викликають щирю симпатію чистотою своєї душі, кмітливістю, винахідливістю, щирістю, завзятістю. Через соціальні умови